

В. В. Шаполова

ФОРМИРОВАНИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ-ПСИХОЛОГОВ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЧАСТЬ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

В работе рассмотрено проблему формирования управленческой компетентности у студентов-психологов как складовой составляющей управленческой культуры. В статье раскрыты понятия «компетентность», «компетенция», «профессиональная компетентность» и природу компетентности руководителя в целом. Освещаются этапы формирования умений и навыков у будущих руководителей, которые не имеют опыта управленческой деятельности. Проанализировано разные виды управленческой компетентности, которые должны развиваться под час обучения у вищих навчальних закладах.

V. Shapolova

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF COMMUNICATIVE ACTIVITY OF LEADERS IN THE FIELD OF MANAGEMENT BY EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The social-psychological features of activity of leaders in the field of management of educational establishments are conducted in article. Methods and ways of management of educational establishment are lighted from the side of manager and guided objects in accordance with the features of their communicative activity. Reasons and necessities of the leaders of different genders in the process of communicative activity, that affects not only their conduct, but also the strategy of management and methods of conflicts decision are analysed.

Стаття надійшла до редакції 2.09.2009р.

УДК 378

*Гура Т. В., Левенець І. М.,
м. Харків, Україна*

МІСЦЕ ЛЕКЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ПІДГОТОВЦІ ІНЖЕНЕРІВ-ЕЛЕКТРОМАШИНОБУДІВНИКІВ

Постановка проблеми. Сучасні інтеграційні процеси в Україні, входження в систему міжнародних економічних, політичних і культурних зв'язків, визнання концепції Болонського процесу потребують конкурентноспроможних інженерів-керівників світового рівня. Сучасні тенденції розвитку людської цивілізації і світової освітньої системи свідчать про істотну зміну цілей і структури суспільного виробництва. Відповідно змінюються і вимоги до номенклатури спеціальностей вищих навчальних закладів інженерно-технічного профілю, до професійних та особистісних якостей їхніх випускників [1, с. 8]. Сучасний інженер стає не просто фахівцем, що вирішує вузькі професійні завдання. Як керівник вищої чи середньої ланки, він змушений розв'язувати найрізноманітніші проблеми керування, що стосуються задоволення попиту споживачів при швидкій окупності й надійності ефекту від інвестицій, орієнтуванні на новітні технології та способи високопродуктивної діяльності виробничих і комерційних фірм [4, с. 35].

Тому, враховуючи сучасні тенденції, необхідно ще раз звернути увагу на управлінську підготовку сучасного інженера-електромашинобудівника, тому що вона виступає визначальною в умовах кризи в державі та світі, а особливо першочергового значення вона набуває в умовах підготовки фахівців технічного університету, яким є Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».

Аналіз стану досліджень і публікацій з проблеми. Проблеми формування особистості інженера знайшли своє відбиття в роботах В.Г. Бабаєва, Р. П. Вдовиченко, М. Є. Добрускіна, А. А. Мамалуй, В. К. Марігодова, О. Е. Коваленко, В. Г. Кременя, Н. Г. Ничкало, Ю. І. Палехи, О. С. Пономарьова, О. Г. Романовського, П. П. Скляра, А. А. Слободянюка, Л. Л. Товажнянського, Г. В. Щокіна та інших. В той же час дослідженню формування управлінської компетенції студентів конкретних спеціальностей за допомогою інноваційних педагогічних технологій як необхідної умови формування компетентності сучасних майбутніх інженерів-керівників в галузі електромашинобудування присвячено недостатньо праць. **Тому основна мета статті** і полягає в розкритті даної проблеми.

Виходячи з вище сказаного, завданнями дослідження є: обґрунтування формування якостей сучасних керівників інженерного складу за допомогою лекційних форм навчання.

Виклад основного матеріалу. Сучасний електромашинобудівний комплекс України потребує спеціалістів нового профілю – інженерів-керівників, які повинні враховувати особливості розвитку сучасного виробництва. Це і модернізація обладнання та технологій, розширення об'ємів виробництва та номенклатури продукції, яку випускають, освоєння нових ринків збуту, насамперед, зарубіжних.

За даними опитування керівників, доволі часто електромашинобудівному комплексу не вистачає кадрів вищого рівня: більш як 40 % керівників вказали на відсутність в достатній кількості спеціалістів по розробці стратегії розвитку підприємства, а близько третини керівників відмітили, що існує дефіцит керівників вищого рангу та топ-менеджерів. Таким чином, дефіцит керівних кадрів стримує інноваційний розвиток організацій електромашинобудування.

Цей розвиток промисловості пов'язаний з компетентністю інженерів, технологів, які працюють в цій галузі. Причому сучасний інженер-керівник електромашинобудівного профілю повинен мати не одну, а кілька компетентностей, з чого слідує, що він повинен бути універсалом в своїй справі. Тому назріла потреба в визначенні сучасних педагогічних технологій, які необхідно активно впроваджувати в управлінській підготовці майбутніх інженерів.

Для проектування ідеальної моделі інженера-керівника було автором виділено, проаналізовано й систематизовано список якостей, спроможностей і схильностей особистості до інженерної діяльності. Серед основних складових моделі інженера-керівника були визначені:

- Комунікабельність;
- Мотивація;
- Риси особистості;
- Рефлексивність;
- Фахова компетентність [3, с.48].

Автором був проведений констатуючий експеримент серед інженерів та проаналізовані його результати Вони були запропоновані , як доповнення до моделі 2001 року, яка була визначена О. Г. Романовським та О. С. Пономарьовим [2, с.41-43.].

Ведучі складові моделі інженера-керівника електромашинобудівної галузі 2009 року представлені в таблиці 1

Таблиця 1

Ведучі складові моделі інженера-керівника електромашинобудівної галузі

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

<i>Класифікація якостей особистості інженера-керівника</i>	
<u>Блок А. Комунікабельність</u> А1. Організаційні здібності А2. Здатність спілкування з людьми А3. Здатність працювати в колективі	<u>Блок Б. Мотивація</u> Б4. Організаційна спрямованість. Б5. Управлінська спрямованість Б6. Економічна і пізнавальна спрямованість
<u>Блок В. Риси особистості</u> В7. Здатність до управлінської роботи. В8. Діловитість. В9. Етичність поведінки.	<u>Блок Г. Рефлексивність</u> Г10. Самовдосконалення. Г11. Самоорганізація. Г12. Самовизначення
<u>Блок Д. Фахова компетентність</u> Д13. Компетентність в сфері керування Д14. Здатність до навчання. Д15. Кадрова компетентність	

Запропоновані риси авторка вважає необхідно враховувати і сприяти їх формуванню у майбутніх керівників-лідерів. Тому необхідно визначити, які педагогічні технології найбільш сприяють їх формуванню в умовах технічних університетів.

В системі управлінської підготовки майбутніх професійних керівників – лідерів ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л. та його співавтори вважають, що найбільш застосовувані форми організації навчання можна поділити на чотири основні групи:

а) форми навчання, пов'язані з теоретичним освоєнням навчального матеріалу, якими вважають лекції, семінарські заняття, консультації тощо;

б) форми навчання, спрямовані на практичну підготовку управлінських кадрів. Серед них найбільш поширеними є ділові ігри, аналіз конкретних ситуацій та управлінська практика;

в) форми самостійної роботи, серед яких необхідно вказати самостійні позааудиторні заняття, в тому числі робота в бібліотеці чи пошук інформації в мережі Інтернет, курсове та дипломне проектування;

г) форми педагогічного діагностування і контролю результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів, якими є контрольні роботи,

обов'язкові індивідуальні завдання, заліки та іспити, курсові та дипломні проекти і роботи тощо.

Для успішної реалізації завдань управлінської підготовки необхідно забезпечити раціональне поєднання усіх цих форм, яке в їхній нерозривній єдності дає можливість плідно використовувати переваги кожної з них. [5, с.200].

Враховуючи вище сказане, програми підготовки фахівців та на основі власного викладацького досвіду впровадження в навчально-виховний процес електромашинобудівного факультеті НТУ «ХП», розглянемо, насамперед, лекційні форми навчання. Їх можна розглядати як цілий спектр різних форм від класичної інформаційної лекції до інноваційних педагогічних технологій, які використовуює сучасна педагогічна наука і які пройшли апробацію в умовах технічних університетах.

Виділяють основні типи лекцій: інформаційні, проблемні, лекції-візуалізації, лекції вдвох, лекції із заздалегідь запланованими помилками, лекції прес-конференції.

Сутність інформаційної лекції полягає в тому, що вона виступає як спосіб передачі студентам систематизованих готових знань з використанням монологічної форми спілкування. Студенти звертають увагу на ораторські здібності викладача, вміння його активізувати увагу студентів, зробити лекцію цікавою для студентів з різними рівнями засвоєння одержаних знань та умінь. А це, в свою чергу, сприяє розвитку як фахової компетентності, так і формуванню комунікативних умінь у майбутнього керівника.

Нагально необхідним є в наш час використання лекцій, які несуть інноваційний характер педагогічних завдань управлінської підготовки керівників-лідерів і спрямовані на забезпечення процесів формування національної гуманітарно-технічної еліти. Розглянемо деякі з них.

Проблемна лекція, наприклад, передбачає постановку певної проблеми та запрошення студентів до участі в пошуку шляхів до її розв'язання, завдяки чому істотно активізується їхня навчально-пізнавальна діяльність. Така лекція вимагає і від викладача дотримання принципів питань. По-перше, для підготовки й успішного викладання матеріалу кожної лекції викладач повинен досконало володіти відповідним матеріалом і не тільки в галузі своєї дисципліни, але й психології, педагогіки, філософії, соціології, а також бути компетентним у питаннях щодо основи спеціальностей студентів, які навчається на даному факультеті технічного університету. Викладач повинен пам'ятати, що він – є прикладом для студентів, тому має бути високо духовною особистістю, яка знаходить мову зі студентами різних поглядів та

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

позицій, при цьому він не повинен втрачати гідності, а викликати повагу до себе з боку студентів та колег по роботі. По-друге, викладач повинен майстерно володіти словом та мовленнєвою культурою. Це дуже важливо не тільки для належної передачі студентам інформації, але й для формування позитивного психологічного впливу на них. Цей вплив досягається переконливістю, збудженням інтересу, а інколи й породженням роздумів та прагненням студентів самостійно дійти істини. По-третє, викладач повинен мати досвід стосовно прийомів риторики і техніки аргументації, володіти основами акторської майстерності та постійного підвищення рівня цього володіння. Необхідно зазначити, що в сучасних умовах надмірної інформаційної насиченості оволодіння лекторською майстерністю вимагає все більше зусиль викладача. Електронні засоби інформації привчають студентів слухати, не вникаючи в сутність почутого, породжують ілюзію легкого оволодіння будь-якими знаннями без зайвих витрат розумової, а тим більш душевної енергії, формують зверхнє, легковажне ставлення до будь-якої діяльності, до умінь та можливості належним чином виконувати її. Тому викладач технічного університету повинен під час проведення проблемної лекції акцентувати увагу студентів на цьому та сприяти розвиткові здатності спілкуватися з людьми та вміння працювати в колективі, які є ведучими складовими управлінської компетентності інженера.

Крім проблемної лекції з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів авторка рекомендує використовувати також лекції-візуалізації, так як вони ґрунтуються на характерних особливостях психіки людини, за якими найбільш продуктивними виявляється сприйняття нею предметів і явищ об'єктивного світу за допомогою зору. Для забезпечення бажаної ефективності лекції-візуалізації викладач повинен використовувати певний комплекс технічних засобів навчання, а також малюнки, схеми, діаграми, креслення, раціональне поєднання словесної та наочної інформації. Під час проведення занять зі студентами електромашинобудівного факультету помічено, що такі лекції істотно підвищують інтерес студентів до навчального матеріалу, при цьому активізують пізнавальну діяльність студентів. Вони сприяють усвідомленню та розумінню ними змісту цього матеріалу. Нарешті, лекція привчає майбутніх фахівців з управлінської діяльності до використання у своїй роботі наочної інформації, викладеної за допомогою різних схем, діаграм, таблиць, що дозволяють заощаджувати робочий час і більш ефективно спілкуватися з підлеглими. Лекція-візуалізація потребує із боку викладача допоміжної підготовки у вигляді переробки конспектів лекцій на опорні конспекти зі

схемами, діаграмами, графіками. А для цього викладач повинен професійно готуватися до занять, використовуючи новинки в галузі не тільки психології, педагогіки, але й досягнення в галузі електромашинобудування.

Заслуговує уваги і така форма навчання як лекція удвох. Вона за своєю сутністю являє своєрідне моделювання реальних професійних ситуацій обговорення теоретичних питань з різних позицій двома фахівцями. Наприклад, представники двох научних шкіл – теоретики і практики, або є прихильники і опозиціонери. Її незвичність підвищує інтерес і увагу студентів, створює особливе емоційне забарвлення, що сприяє додатковому стимулюванню їхньої навчально-пізнавальної діяльності. Підготовка і проведення такої лекції висуває підвищені вимоги до обох виконавців. Вони повинні бути інтелектуальними, особистісно сумісними, комунікабельними, володіти здібностями до імпровізації. Крім цього, викладач повинен мати швидку реакцію та дуже добре володіти програмним матеріалом. Лекцію удвох рекомендовано використовувати в управлінській підготовці, так як при проведенні такої лекції студенти прилучаються до науки і мистецтва, ведення діалогу, активної розумової діяльності, у них формується вміння переконувати та відстоювати свою точку зору, що вкрай необхідно для розвитку комунікативності та організованості лідера-керівника. Крім цього, такі лекції сприяють розвитку здатності спілкуватися з людьми та працювати в колективі, команді, що вкрай необхідно сучасному інженерові.

Серед інноваційних форм навчання доречно згадати і лекції із заздалегідь запланованими помилками. Вони вчать майбутніх керівників оперативно аналізувати управлінські ситуації, виступати в ролі експертів та опонентів, формують вміння виділяти неточну чи невірну інформацію. Сутність такої лекції полягає в тому, що в її текст заздалегідь закладається певна кількість помилок теоретичного, логічного, методичного тощо характеру. Помилки повинні ретельно маскуватися викладачем для того, щоб вони не відразу були помічені студентами, що вимагає досить високого рівня професійної підготовки викладача та його професійної майстерності. В процесі слухання лекції студенти повинні виявляти ці помилки і наприкінці лекції розібрати, проаналізувати їх разом з викладачем. Набуття відповідних навичок під час професійної підготовки у вищому навчальному технічному закладі дасть можливість майбутньому керівнику виявляти правильні дії підлеглих, своєчасно їх виправляти і навчати та виховувати у персоналі уважність, логічне мислення, самоконтроль та інші методи запобігання помилок. Звертаючись до моделі якісних складових сучасного управлінця, лекції з заздалегідь запланованими помилками сприяють формуванню у

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

студентів рис, які стосуються блоків фахової компетентності, рефлексивності та рис особистості, пов'язаних зі здатністю до управлінської діяльності та діловитості.

Майбутній керівник, як слідує із вище зазначеної моделі, повинен мати обов'язково і фахову компетентність та володіти навичками і вміннями організувати колектив. Цьому сприяють такі форми навчання, як лекції-прес-конференції. Сутність такої лекції полягає в тому, що студентам пропонується у письмовій формі задавати питання викладачеві з проблеми, яку розглядають на лекції. Протягом 2-3 хвилин студенти формулюють питання, які їх цікавлять і передають викладачеві. Викладач протягом 3-5 хвилин сортує питання за їхнім призначенням і починає читати лекцію. При цьому виклад матеріалу будується не як відповідь на кожне запитання, а у вигляді зв'язаного розкриття запланованої теми, у процесі якого й формулюються відповіді на отримані від студентів запитання. В свою чергу, така лекція вимагає від викладача професійного знання предмету, постійного удосконалення своєї професійної майстерності. Але такий підхід викладача до підготовки та проведення лекцій оправданий, тому що він сприяє формуванню управлінських навичок та вмінь у студентів-електромашинобудівників.

Таким чином, підготовка і проведення описаних типів лекцій вимагає значних творчих зусиль як викладача, так і студента, інтелектуального, емоційного і навіть фізичного напруження, створення особливого психологічного клімату в аудиторії, сприятливого для встановлення довірливих відносин.

Виконане дослідження дає підстави дійти таких **висновків**:

1) професійні знання у фаховій сфері діяльності, а також професійні знання з теорії та практики соціального управління, психології, педагогіки, логіки;

2) спрямованість на управлінську діяльність, психологічну готовність до неї, розуміння того, що управління персоналом є не тільки престижним, а й досить складним і відповідальним;

3) керівник повинен бути висококультурною, всебічно розвиненою особистістю, високодуховною людиною з чіткою системою моральних принципів і переконань, інженер повинен сформулювати для себе світоглядні позиції, які б вимагали розуміння філософії, психології, етики та культури управління;

4) керівник має досконало володіти сучасними управлінськими технологіями та бути здатним до постійного самонавчання, до збагачення свого теоретичного арсеналу та практичного досвіду;

5) управлінець повинен вміти стратегічно мислити, критично аналізувати та оцінювати зміст і характер своєї діяльності, вміти виділити свої сильні та слабкі сторони, свої досягнення та поразки;

б) розвиткові основних якісних складових моделі сучасного керівника сприяють класичні лекційні форми навчання і лекції, які носять інноваційний характер;

7) необхідно впроваджувати в навчально-виховний процес технічних університетів активні форми навчання при викладанні дисциплін не тільки соціально-гуманітарного циклу, але й фундаментальних та спеціальних дисциплін.

Перспективою подальших розробок авторка вважає продовження дослідження використання різних форм навчання в технічних університетах, які сприяли б формуванню управлінської компетентності у студентів електромашинобудівних факультетів технічних університетів

Список літератури: 1. Богомолів С. І. Інженер ХХІ віку – найгуманніша спеціальність на Землі: Монографія. – Х.: Контраст, 2000. – 184 с. 2. Гура Т. В. Модель професійної діяльності інженера-керівника в електромашинобудуванні // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. Щоквартальний науково-практичний журнал. – Х.: НТУ „ХПІ”. – 2009. – № 1. – с. 39-44. 3. Романовський О. Г. Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності: Монографія. – Х.: Основа, 2001. – 312 с. 4. Тovaжнянський Л.Л., Романовський О.Г. Керівник – професіонал нової формації (Нові аспекти удосконалення вищої технічної освіти на сучасному етапі) // Вища освіта, № 1, 2002. – с. 34-39. 5. Тovaжнянський Л.Л., Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Черваньова З.О. Педагогіка управління: Навч. посібник.- Х.: НТУ «ХПІ», 2003.- 408 с.

Т.В. Гура, І.М. Левенець

МІСЦЕ ЛЕКЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ПІДГОТОВЦІ ІНЖЕНЕРІВ-ЕЛЕКТРОМАШИНОБУДІВНИКІВ

В статті представлена сучасна модель складових керівника електромашинобудівної галузі, яка є результатом аналізу констатуючого експерименту, проведеного серед інженерів-керівників в цій галузі. Особлива увага приділена лекційним формам навчання, які сприяють формуванню ос-

новних складових управлінської компетентності у студентів технічних університетів.

Т. В. Гура, И. М. Левенец

МЕСТО ЛЕКЦИОННЫХ ФОРМ ОБУЧЕНИЯ В УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ ИНЖЕНЕРОВ-ЭЛЕКТРОМАШИНОСТРОИТЕЛЕЙ

В статье представлена современная модель составляющих руководителя электромашиностроительной отрасли, которая является результатом анализа констатирующего эксперимента, проведенного среди инженеров-руководителей в этой отрасли. Особенное внимание уделено лекционным формам обучения, которые способствуют формированию основных составляющих управленческой компетентности у студентов технических университетов.

T. Gura, I. Levenets

PLACE OF LECTURE FORMS OF TRAINING IN ADMINISTRATIVE PREPARATION OF ENGINEERS-ELEKTROMASHINOSTROITELEJ

In the article the modern model of components of the head of electromachine-building branch which grows out of the analysis of the ascertaining experiment spent among engineers-heads in this branch is presented. The especial attention is given lecture forms of training which most promote formation of the basic components of administrative competence of students of technical universities

Стаття надійшла до редакції 1.09.2009р.

УДК 159

*Великий В.В.,
г. Харьков, Украина*

КУЛЬТУРА И ПСИХОЛОГИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ

Постановка проблемы. За многие столетия своего исторического развития рыночная экономика накопила богатейший опыт обеспечения высокой